

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
HUQUQNI MUHOFAZA QILISH
AKADEMIYASI**

"Inson huquq va majburiyatlari"

Umumiy o'rta ta'lim maktab 5-sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan dars materiallari

Bolaning huquq va majburiyatlari

Bolalar ham jamiyatning to'laqonli a'zosi hisoblanadi. Shuning uchun ularning ham huquqlari va majburiyatlari mavjud.

Bolaning huquqlari:

- Ta'lim olish huquqi
- Xavfsiz muhitda yashash huquqi
- Shaxsiy daxlsizlik huquqi
- Fikr bildirish huquqi
- Dam olish va o'yin huquqi
- Himoyalash huquqi

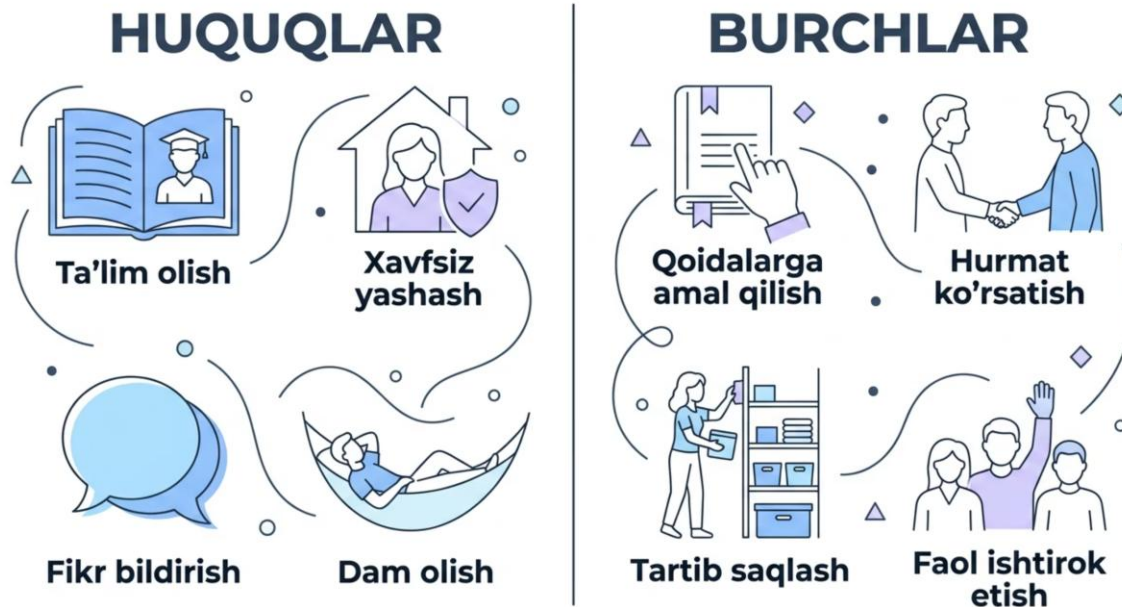
Bolaning majburiyatlari:

- Maktab qoidalariga amal qilish
- Darslarga qatnashish
- O'qituvchilarni hurmat qilish
- Jamoat tartibini saqlash
- Boshqalarning huquqlarini hurmat qilish
- Ta'lim jarayonida faol ishtirok etish

Huquq va majburiyat: O'zaro bog'liqlik

Huquqlar va majburiyatlar bir-biridan ajralmas huquqiy kategoriyalar hisoblanadi. Huquqlardan foydalanish jarayonida boshqalarning huquqlari cheklanmasligi shart.

Huquqlardan foydalanish jarayonida boshqalarning huquqlari cheklanmasligi shart. Majburiyatlarni bajarish esa huquqlarning amaliy ta'minlanishining muhim sharti sifatida qaraladi.

Huquq va majburiyatlarga rioya qilishning ahamiyati

Huquq va majburiyatlarga rioya qilish — huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatining asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi.

Qonun ustuvorligi

Jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlaydi va barcha uchun teng qoidalar amal qiladi

Ijtimoiy adolat

Tenglik prinsipi saqlanadi va hech kim qoidalardan chetlab o'ta olmaydi

Barqarorlik

Jamiyatda ishonch va barqarorlik mustahkamlanadi, tartib buzilmaydi

Korrupsiyaga qarshi

Huquqbuzarlik va korrupsiyaviy xulq-atvorning oldini oladi

Agar insonlar faqat o'z huquqlarini talab qilib, majburiyatlarini bajarmasa, jamiyatda tartib buzilishi mumkin va "qoidalardan chetlab o'tish mumkin" degan noto'g'ri qarash shakllanadi.

O'zgalarning huquqlarini hurmat qilish

O'zgalarning huquqlarini hurmat qilish — bu huquqiy munosabatlarda boshqa shaxslarning qonuniy manfaatlari, erkinliklari va qadr-qimmatini tan olish va ularga tajovuz qilmaslikni anglatadi.

Tenglik

Har bir inson teng huquqlarga ega. Hech kim boshqalardan ustun yoki past emas. Tenglik prinsipi ijtimoiy munosabatlarning asosi hisoblanadi.

Bag'rikenglik

Boshqalarning fikri, dini, madaniyati va qarashlari farq qilishi mumkin. Bag'rikenglik — bu farqlarni qabul qilish va hurmat qilish demakdir.

O'zaro hurmat

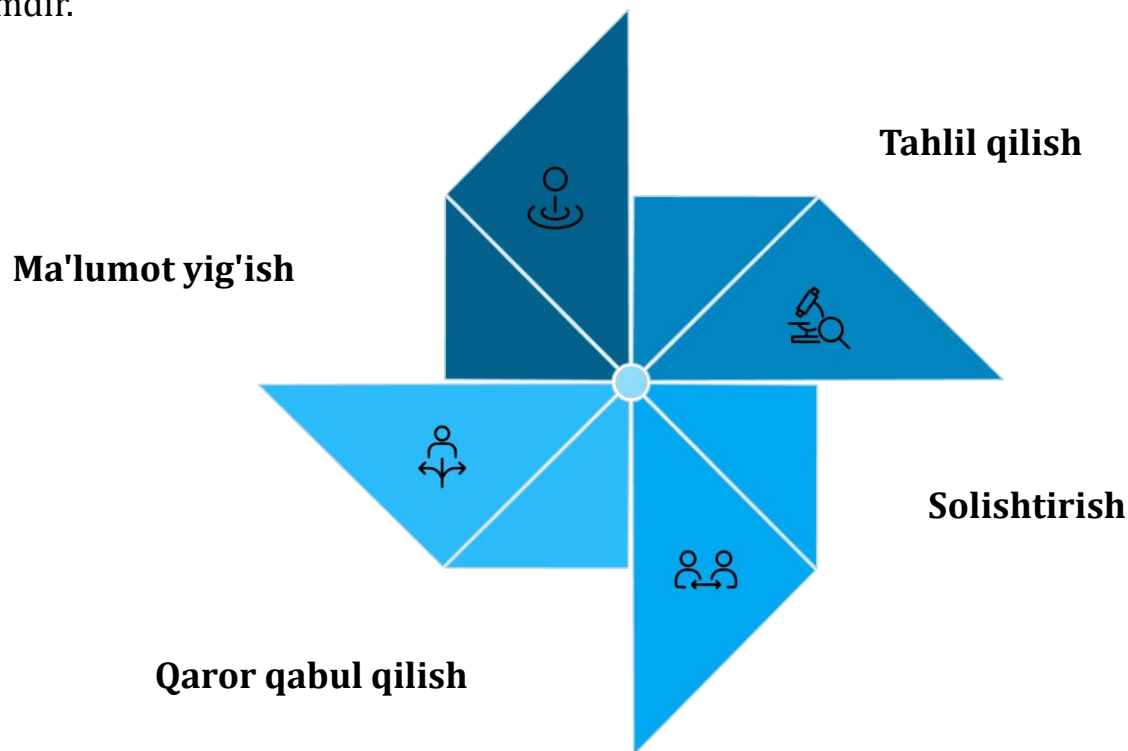
Har bir shaxs o'z huquqlarini amalga oshirish jarayonida boshqalarning huquqlari va erkinliklarini cheklamasligi lozim.

Mazkur prinsip buzilgan taqdirda ijtimoiy ziddiyatlar kuchayadi, ishonch muhiti susayadi va huquqiy tartib izdan chiqadi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish

Bugungi kunda insonlar turli manbalardan — internet, televideniye, kitoblar va boshqa axborot vositalaridan ma'lumot olishadi. Ammo har qanday ma'lumotni to'g'ri tushunish va tahlil qilish muhimdir.

Tahlilsiz qabul qilingan qarorlar ko'pincha noto'g'ri xulosalarga, huquqbuzarliklarga yoki tashqi ta'sirlar — manipulyatsiya, bosim, yolg'on axborot — ta'siriga tushib qolishga olib kelishi mumkin.

1-keys: Bolaning huquq va majburiyatlari

Amaliy misol

Vaziyat: shahardagi xususiy sport markazida bolalar uchun boks to'garagi tashkil etilgan edi. Javlon ismli o'quvchi mashg'ulotlarga doim kechikib kelar, boshqalarga xalaqit berar va murabbiyning ko'rsatmalarini tinglamas edi. U o'zini oqlab: *"men to'lov qilganman, shuning uchun qatnashish huquqim bor"*, deb ta'kidlardi.

Muammo nima?

Javlon huquqni faqat bir tomonlama tushundi — to'lov qilish huquq beradi, lekin majburiyatlardan ozod qilmaydi.

Qanday zarar yetdi?

Boshqa bolalarning mashg'uloti buzildi, ayrimlari norozi bo'lib, mashg'ulotga qiziqishi pasaya boshladi.

To'g'ri yondashuv

Huquq va majburiyat birgalikda qaralishi kerak. Qatnashish huquqi bilan birga qoidalariga amal qilish majburiyati ham mavjud.

Agar har bir qatnashchi shunday yo'l tutsa, mashg'ulot jarayoni butunlay izdan chiqadi va hech kim o'z huquqidan to'liq foydalana olmaydi.

2-keys: Huquq va majburiyatlarga rioya qilishning ahamiyati

Vaziyat: Mahallada bolalar uchun yangi sport maydonchasi qurildi va u barchaga ochiq deb e'lon qilindi. Bir necha kundan keyin ayrim bolalar jihozlarda noto'g'ri o'ynab, ularni sindirib qo'ydi. Bu holatni ko'rgan boshqalar jim qoldi. Natijada maydoncha qisman ishlamay qoldi.

Buzilgan huquq va majburiyatlar

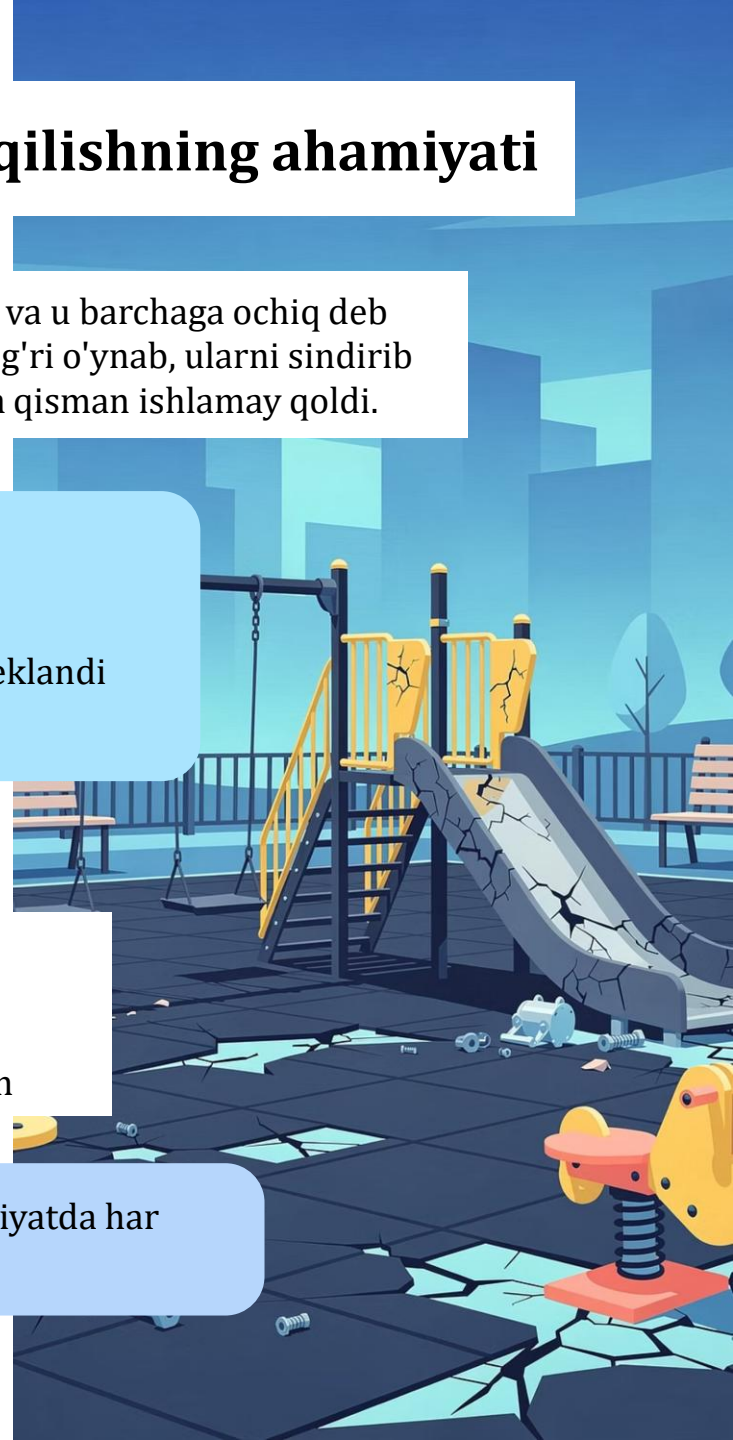
- Umumiy mulkka zarar yetkazmaslik majburiyati buzildi
- Boshqa bolalarning maydonchadan foydalanish huquqi cheklandi
- Jim qolganlar ham mas'uliyatdan qochdi

Oqibatlar va saboqlar:

- Ko'pchilik bolalar maydonchadan foydalana olmadi
- Jamoada mas'uliyatsizlik odati shakllanishi xavfi paydo bo'ldi
- Jim qolish ham muammoning bir qismi hisoblanadi
- To'g'ri qaror: kattalarga xabar berish va qoidalarga amal qilish

Jim qolish ham mas'uliyatsizlikning bir ko'rinishi. Adolatli jamiyatda har bir inson huquqbuzarlikka qarshi ovoz ko'tarishi kerak.

3-keys: O'zgalarning huquqlarini hurmat qilish

Vaziyat: Shahardagi bolalar uchun ochiq kutubxonada kompyuterlardan foydalanish uchun navbat tizimi joriy qilingan edi. Bir kuni ayrim bolalar navbatni inobatga olmasdan, kompyuterdan uzoq vaqt foydalanishni davom ettirdi: *"Biz avval kelganmiz, xohlasak yana o'tiramiz"*. Natijada navbatda turgan bolalar o'z vaqtida kompyuterdan foydalana olmadi.

Navbatga amal qilmaslik

Ayrim bolalar faqat o'z manfaatini o'ylab, umumiy qoidani buzdi

Boshqalarning huquqi buzildi

Navbatda turgan bolalar o'z vaqtida imkoniyatdan mahrum bo'ldi

Adolatsiz muhit

Jamoat joylarida tartib buzildi, ishonch muhiti susaydi

Adolatli yechim

Navbat tizimiga amal qilish — bu o'zgalarning huquqini hurmat qilishdir

Har bir shaxs o'z huquqlarini amalga oshirish jarayonida boshqalarning huquqlari va erkinliklarini cheklamasligi lozim — bu huquqiy madaniyatning asosiy ko'rsatkichidir.

4-keys: Ma'lumotni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish

Vaziyat: Shahardagi bolalar markaziga qabul qilish boshlandi. Shu vaqtda bolalar orasida gap tarqaldi: *"Agar tanish orqali kirsang, hujjatsiz ham qabul qilishadi"*. Ayrim bolalar bu gapga ishonib, rasmiy tartibga amal qilmasdan kirishga harakat qildi. Lekin keyin ma'lum bo'ldiki, bu ma'lumot asossiz bo'lib, rasmiy ro'yxatdan o'tmagan bolalar qabul qilinmadi.

Xato nima edi?

Bolalar ma'lumotni tekshirmasdan ishonib va rasmiy tartibni chetlab o'tishga harakat qildi

Nima uchun xavfli?

Tekshirilmagan ma'lumot noto'g'ri qarorlarga olib keladi va boshqalarning huquqiga zarar yetkazadi

"Tanish orqali" nima uchun adolatsiz?

Bu boshqalarning teng imkoniyatini cheklaydi va korrupsiyaviy fikrni shakllantiradi

To'g'ri qaror

Rasmiy manbalardan ma'lumot olish, tekshirish va qonuniy tartibga amal qilish kerak edi

Xulosa: Adolatli jamiyat qurish

Har bir insonning huquq va majburiyatlari mavjud. Huquqlar insonga imkoniyat beradi, majburiyatlar esa jamiyatda tartibni saqlashga yordam beradi.

O'z huquqlarini bilish — bu erkin va himoyalangan hayot kechirishning asosi

O'zgalarning huquqlarini hurmat qilish adolatli jamiyatni shakllantiradi

Turli ma'lumotlarni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilishni o'rganish

Bolalar kichik yoshidanoq halollikni va adolatni qadrlashni o'rgansa, kelajakda korrupsiyasiz jamiyat barpo etiladi

Bolalar kichik yoshidanoq huquq va majburiyatlarga amal qilishni, halollikni va adolatni qadrlashni o'rgansa, kelajakda mas'uliyatli va korrupsiyasiz jamiyatni barpo etishga o'z hissasini qo'shadi.

